

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VII

БРОЈ 7

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VII
VOLUME 7

Accepted on December 25th 2018, at the 10th meeting of the SASA
Department of Language and Literature

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2019

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VII

БРОЈ 7

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 25. децембра 2018. године

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2019

© Српска академија наука и уметности, 2019

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године. У седмом броју су текстови са Трибине из 2018. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
6. II 2018 – 18. XII 2018.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручна сарадница
Биљана Јоцић

САДРЖАЈ

<i>Српски молићвеник. Сјоменица Милану Решетару : 1512–1942–2012 / уредници Јасмина Грковић-Мејмор, Виктор Савић</i>	11
<i>Чудојворна икона у Византији / Бојан Миљковић ; уредник Љубомир Максимовић</i>	27
<i>Зборник радова Визанџолошкој инстџијутџа. Књ. 53 / уредници Љубомир Максимовић, Бојана Крсмановић</i>	27
<i>Миранџи у Европи 21. века : зборник радова са научној скуџа одржаној 5–6 маја 2017. / уредник Тибор Варади = <i>Migrants in 21st century Europe : proceedings of the international conference held on 5–6 May 2017 / editor Tibor Várady</i></i>	41
<i>Сџановање Рома у Србији : сџање и изазови / уредници Тибор Варади, Злаџа Вуксановић-Маџура</i>	41
<i>Живој и дело српских научника. Књ. 11–15 / уредник Владан Д. Ђорђевић</i>	55
<i>Lives and work of the Serbian scientists : [book of abstracts] / editor Vladan D. Đorđević</i>	55
<i>Криџичко издање дела Иве Андрића. Коло 1, књ. 1–5 / уредник Зориџа Несџоровић</i>	79
<i>Помени давних сеоба : знамења српске џовеснице / Динко Давидов</i>	97

Слободан Јовановић : теорија / Борис Милосављевић ; уредник Душан Т. Бајиковић	105
Даворин Јенко : (1835–1914) : прилози за културу сећања / уредник Капарина Томашевић	121
Јосип Славенски : (1896–1955) : поводом 120. годишнице рођења композиitora / уредница Ивана Мерић	121
Дан Библиотеке САНУ посвећен Алекси Шантићу (1868–1924–2018)	139
Синци и људи : приче из адвокатске архиве / Тибор Варади	159
Пути у јуче : приче из адвокатске архиве / Тибор Варади	159
Глас одељења историјских наука САНУ : (посвећен академику Милораду Екмечићу) / уредник Михаило Војводић	177
Grid-side converters control and design : interfacing between the AC grid and renewable power sources / Slobodan N. Vukosavić	185
Речник српскохрватској књижевној и народној језика. Књ. 20, Пејојодан – јојдео / [уредници Даринка Горјан Премк ... и др.]	201
Хиландарски зборник. Књ. 14 / уредник Мирјана Живојиновић	217
Косовско-метохијски зборник. 7 / уредник Михаило Војводић	217
Словенска терминологија данас / уредници Предрај Пијер, Владан Јовановић	233
Еколошки и економски значај фауне Србије : зборник радова са научној скуја одржаној 17. новембра 2016. / уредник Радомила Пејановић	251
Култура, основа државној и националној идентитетја : зборник радова са научној скуја одржаној 24. и 25. новембра 2016. године / уредник Александар Косић	269

<i>Економија : запоуленоси и рад у Србији у 21. веку : зборник радова са симпозијума одржаног 4. и 5. децембра 2017. / уредник Александар Косић</i>	<i>269</i>
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	<i>287</i>

Зборник таквог обима и структуре, са тако великим бројем радова које доноси, природно се одликује изразитом проблемском, теоријском, методолошком разноврсношћу па и различитим истраживачким потенцијалима и искуством аутора који су у њему заступљени, али посматрајући га и у целини и у појединим деловима може се рећи да он представља крупан допринос истраживању савремене словенске терминологије, а да и радови у њему, узети понаособ, дају сваки на свој начин вредан пажње допринос тој широкој и сложеној области науке о словенским језицима.

Рајна Драгићевић

СКОРО ДВА ВЕКА БРИГЕ О СРПСКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ ПОД КРОВОМ САНУ

Зборник *Словенска терминологија данас* састоји се из радова насталих на основу реферата изложених на истоименом међународном симпозијуму, који је одржан у Српској академији наука и уметности од 11. до 13. маја 2016. године. Организатори симпозијума били су Српска академија наука и уметности, Академија наука и умјетности Републике Српске, Матица српска и Институт за српски језик САНУ. Конференција је организована на иницијативу Комисије за терминологију Међународног комитета слависта, чији чланови се сваке године окупљају на конференцијама у различитим европским земљама.

И пре него што отворимо овај зборник, важно је указати на његов значај у светлу две чињенице. Прва је да свака конференција неке од комисија Међународног славистичког комитета која се одржи у Србији и свака публикација која се у нашој земљи објави као резултат тих конференција представља велики допринос афирмацији србистике и српске славистике у свету јер су у таквим зборницима, с једне стране, објављени радови већег броја српских слависта, а не само чланова комисија Међународног комитета слависта, и, с друге стране, зборници комисија Међународног комитета слависта тражени су и читани у целом свету јер спадају у најугледније и најмеродавније славистичке публикације. У овом зборнику, чак 27 радова објавили су српски лингвисти, а резултате њиховог рада оцениће представници славистике широм света јер ће ова вредна књига своје место наћи у полицама најважнијих библиотека и у библиотекама најзначајнијих слависта, чак и оних којима терминологија није у фокусу интересовања. Овај зборник је, дакле, унапред осуђен на успех. Комисије Међународног

славистичког комитета, па и сам МКС, и основани су с намером да се слависти широм света упознају и размењују научна искуства. Ако се ове чињенице имају у виду, јасно је да *Словенска терминологија данас* није само један од зборника који се свакодневно објављују у Србији и у свету, већ значајан славистички приручник на основу кога се мере интересовања и резултати словенске терминологије данас.

Друга чињеница у чијем светлу треба посматрати овај зборник јесте да је симпозијум о терминологији, чији резултати су у њему објављени одржан баш у години јубилеја САНУ – 175 година од оснивања Друштва српске словесности. Баш као и пре 175 година, поново се унутар ове институције у жижу пажње ставља терминологија. Познато је да је бављење терминологијом био приоритет чланова Друштва српске словесности, па се овим зборником и тим симпозијумом симболично одужујемо напорима које су наши научни преци чинили схватајући значај научне терминологије и бриге о савременом српском језику уопште за културни просперитет српског народа. Идеја о српском друштву чији духовни напредак почиње утемељењем лексичког система прилагођеног потребама модерног живота изнедрила је мноштво нових речи у српском језику. Подсетимо се неких од њих које нису имале срећу да заживе, а објављене су у првој књизи *Гласника*, године 1847: *иласлоі* (акорд), *іласоудар* (акценат), *делоіис* (акта), *равновредно* (еквивалентно), *самрїйна борба* (агонија), *изудница* (анатомија), *човекословије* (антропологија), *очовечавање* (антропоморфизам), *їредїријем* (антиципација), *їроїшвочувсївије* (антипатија), *їроїшвостїав* (антитеза), *безчувсївије* (апатија), *лековница*, *лекарница* (апотека), *умоизворно* (априори), *чувсївоизворно* (апостериори), *древностїница* (археологија), *воздухокруженије* (атмосфера), *неделимак* (атом), *їокушај злочинсїва* (атентат), *скаскојев* (балада), *їриїгеїа* (баласт), *вешїойлес* (балет), *новчара* (банка), *вешїозбор* (дипломатија), *мудрословије* (филозофија), *редостїав* (систем) итд.

И баш као што су се 2016. године учесници симпозијума о словенској терминологији бавили питањима узајамних утицаја у словенској терминологији, тако су и чланови Друштва српске словесности, пре скоро два века, инспирацију за осмишљавање стручног називља тражили и проналазили пре свега у словенским језицима, упркос Вуковом страху од рехабилитације славеносрпског језика. Ево шта Јован Стејић о томе каже 1853. године: „Ако се догоди да морамо имати за какав предмет или за какву идеју реч, а ту реч не можемо по српски ни створити ни прекројити, онда је узмимо и посвојимо онакву какву је нађемо у најближем сродном нам језику, понајпре у нашем старославенском или у руском, јер је заиста гори неспретни створ него чист

зајам. А и зашто би се ми без разлога и мере чували да из ових језика не примамо славенске, потребне или и нужне речи? Иначе хоћемо јединство или барем слогу и братство у славенству; а кад се прилика или потреба покаже да се језиком један другом приближимо, онда нас има који се славенства клонимо и клањајући се идолу сепаратизма, идемо пре и радије и у само турство, нег у свој род, Богме, на очевидну нашу штету и кубуру.⁴

Једна од иницијатива која се понавља у неким радовима изложеним у зборнику *Словенска терминологија данас* јесте формирање заједничке словенске терминологије, за почетак лингвистичке, јер заједничка терминологија представља основни услов за развој славистике као јединствене науке која би се, тако, релативно лако, истовремено развијала из свих словенских и несловенских славистичких центара. Први корак ка томе јесу пописи постојећих термина у свим словенским језицима. Викторија Ивачшченко, председник Комисије за терминологију МКС-а, примећује да је прва таква идеја изнесена у Прагу 1960. године, а први такав речник је објављен је такође у Прагу 1977–1979. године. Задатак је поверен Комисији за терминологију МКС-а, а иницијатор је био бугарски лингвиста Л. Андрејчин. Овом речнику и у њему обрађеној терминологији посвећен је рад Владана Јовановића. Колега Јовановић га одређује као преводни многојезични речник. Термини су у њему дати на 16 језика – 13 словенских и 3 несловенска (немачки, енглески и француски). Анализирајући српску (односно српскохрватску) лингвистичку терминологију обрађену у том речнику, Владан Јовановић запажа да је ово лексикографско дело у много чему задржало актуелност терминолошког израза и да је за српску лингвистику корисно јер ми до данас немамо свеобухватни терминолошки речник српске лингвистике.

У вези са терминографијом, пажњу привлачи и рад руског лингвисте Сергеја Шелова о новом типу терминолошких речника који се израђују у Русији, а то су тзв. универзални терминолошки речници. Као пример аутор наводи речник Н. Т. Бунимовича *Словарь современных иностранных терминов* (2002) у коме је обрађено 9.000 термина из економије, политике, филозофије, уметности, културе, филологије, религије итд. Речник није намењен стручњацима из ових области већ просечно образованим грађанима, којима овакви приручници помажу у сналажењу у савременом свету, јер се број термина увећава из дан у дан, па је упознавање са основним терминолошким фондом различитих наука и струка с којима живимо питање опште културе.

⁴ I. Steinhilber, „Предлог за Србској Рѣчникъ и Србску Граматику“, *Гласникъ Друштва Србске Словесности*, свезка V, Београд, 1853, 1–14.

Треба имати у виду да највећи број лексема у свим језицима представљају термини и да они апсолутно заслужују посебну пажњу лингвиста као једно од главних питања савремених словенских и осталих језика. Према подацима које износи И. Грицкат, у целом свету је „1800. године излазило око 100 специјализованих часописа, 1850. око хиљаду, 1900. око 10.000, 1950. око сто хиљада, 1971. око сто седамдесет хиљада.“⁵ У XXI веку, број термина се и даље повећава, и то геометријском прогресијом, а *терминологијација* се сматра једним од главних видова евиденте тенденције *интелектуализације* лексичких система словенских језика.⁶

Питање механизма за настајање термина једно је од кључних проблема терминологије као науке. У том смислу пажњу привлачи истраживање пољског лингвисте Маријуса Горнича о употреби метафоре у стварању термина (на примеру медицинске терминологије). Примећено је да су у енглеском језику многи медицински термини мотивисани метафором (нпр. *ћелије убице*). Даљи ток истраживања медицинске терминологије у словенским језицима довео је овог аутора до закључка да се овако добијени енглески термини често калкирају у јужнословенским језицима, па и у њима има много метафоричких термина, а сасвим ретко у пољском и другим западнословенским језицима. Било би корисно истражити због чега је утицај енглеског језика у области медицине изразитији на српски језик него на пољски и да ли се то односи само на медицинску терминологију.

Случај *ћелија убица* уводи нас у сложено питање терминологијације лексема из општег лексичког фонда. Проф. Милорад Дешић у свом раду *Специјална лексика и полисемија* наводи мноштво примера за овај процес: *снаја* је лексема која у физици представља термин са значењем *брзина вршења рада, рад у јединици времена изражен у ваџима; цеј* може бити и анатомски термин који се односи на *просџор који се ствара у џкиву и џуни нечим*. Важно је одредити однос између, на пример, лексеме *боја* у општој употреби и термина из области физике који означава *визуелни уџисак; видни осеј који у оку стварају свејлосни зраци одређених џаласних џежина*. За лексикологију и лексикографију важно је утврдити да ли су та два значења у односу полисемије или хомонимије и како успоставити критеријуме да се ова појава прецизно утврди.

⁵ Ирена Грицкат. „Речник Српске академије наука и уметности, почеци, лик, перспективе“, *Глас*, књ. 352: САНУ, Одељење језика и књижевности, књ. 13, 1988, 25–40.

⁶ Цветанка Аврамова. *Словообразователни тенденцији при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, Sofia, 2003: Heron Press.

У овом раду скреће се пажња и на могућност неких лексема да функционишу као термини у више области, а, истовремено, и као речи општег лексичког фонда. Тако, на пример, *колeно* представља лексичку јединицу општег лексичког фонда, термин из анатомије (*зглоб који сјаја доњи део бућине кости с јорњим крајем цеванице*) и термин из ботанике (*задебљали део на стабљници биљака одакле се наставаља растење трана или лиснова*).

Иако би термини морали бити једнозначни у једној науци, често се дешава да они то нису, па се у раду Милорада Дешића наводи пример термина *дијајазон*, који у музичкој уметности може да означава и *обим*, *ојсеј човечеј еласа* или *музичкој инструмента, расјон*, али и *металну нараву са два крака за давање тона, звучна виљушка*.

Лексикограф би у описном речнику, као што је *Речник САНУ*, морао да укаже на све те различите типове семантичких односа: опште значење према терминолошком значењу, терминолошко значење у једној науци према терминолошком значењу у другој науци, два терминолошка значења једне лексеме у оквирима једне науке.

Ауторе радова у зборнику *Словенска терминологија данас* интересовао је и процес супротан терминологизацији, а нераскидиво везан с њим, а то је детерминологизација.

Бојана Милосављевић у раду „Филозофска лексика у речнику и говору“ наводи бројне примере за филозофску терминологију која се широко употребљава у разговорном језику. Такав је случај с терминима *идеја*, *цинизам*, *сколастика*, а посебно је неправедно што иронично употребљавамо термине *филозофија* у значењу *мудријашење*, *мудролија*, *филозофираши* у значењу *мудријашини*, *мудроваши*, *филозоф* у значењу *мудријаш*. Ауторка наводи мишљење Владимира Филиповића, аутора *Филозофијског речника*, који мисли да је основно значење многим филозофским терминима који су ушли у свакидашњи колоквијални говор „искривило смисао“. Поставља се питање може ли се уопште детерминологизација схватити као искривљавање смисла или лексици „треба допустити“ да по сопственим језичким и ванјезичким законитостима развија значења. Још је занимљивије питање може ли утицај детерминологизованог значења термина бити толико снажан да из позиција разговорног језика утиче на искривљавање значења термина у језику науке.

На неке аспекте детерминологизације указао је аутор ових редова у тексту објављеном у зборнику под насловом „Детерминологизација као процес богаћења општег лексичког фонда“. Скреће се пажња на дилему да ли је употреба термина у разговорном језику са измењеним (обично метафоричним) значењем израз демократизације, па и

банализације научног стила или је то, пак, облик интелектуализације разговорног стила. Другим речима, ако, на пример, термин из физике *инерција* (*својсйво, сйање йела да задржи своје сйање мировања...*) користимо у разговорном језику да бисмо означили *йромосйй, нейокрейљивосйй, йасивносйй*, јесмо ли банализовали физичку терминологију или смо унапредили разговорну лексику. Или ниједно од тога.

У литератури се углавном наглашава да детерминологизација подразумева прелажење термина из терминосистема у општи језик. Ипак, чини се да термин може бити позајмљен у било који функционални стил, па чак и да се из једног научног терминосистема позајми у други терминосистем. Свакој промени значења термина када се он нађе у било ком функционалном стилу претходи његова детерминологизација. Лексема *вирус* представља медицински термин и означава *йаразййски микроорйанизам*, али се преселио и у компјутерску терминологију и означава *йройрам који инфйцира комйјутерске даййойеке*. Чим је напустио медицинску терминологију, овај термин се детерминологизовао, да би се поново терминологизовао у другој терминолошкој сфери. Не би било необично да је посредник између два терминосистема био општи језик у којем је ова лексема такође пронашла своје место са значењем *особа или йојава која изазива лоше сйање йојединца или друшййва*.

Терминологију не сачињава само научно и стручно називље, већ и народна терминологија. Неколико радова у зборнику посвећено је и мотивацији за народна именована. Оно што буди посебно интересовање јесу ванјезички извори мотивације. Зашто се, на пример, једна иста јабука у неким нашим крајевима назива према боји, у другим по величини, у трећим по мирису? Можемо ли на основу тих мотивација судити о разликама у перцепцији посматрача у процени најупадљивијих својстава или ове разлике нису психолошки засноване, већ, на пример, према аналогји? Мотивације назива за воће класификовао је Неђо Јошић у свом раду „Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања“. У том раду читамо о крушки *жуййуљи* (названој по боји), шљиви *круййачи* (названој по величини), јабуци *дујајлији* (облик), трешњи *йркаји* (укус), крушки *босйљачи* (мирис), шљиви *бљузйари* (структура), смокви *йеййровњачи* (названој према времену сазревања).

Пажњу привлаче још многи радови у овом зборнику. У вези са мотивацијом за настајање термина запажен рад написала је Елена Ришкина, која је навела и неке моделе за настајање термина у руском језику, од којих неке у овом кратком приказу нисмо навели. У културолошком и научном смислу посебно је инспиративно истраживање Александра

Милановића, који је описао допринос Лазе Костића развоју српске термилошке мисли у XIX веку. Рада Стијовић, Олга Сабо и Ранка Станковић показале су како *Речник САНУ* може да се искористи као база термилошких речника, што је тема која заслужује и даљу обраду. Треба обратити пажњу и на радове у седмом поглављу које је посвећено електронским термилошким базама, у чему се крије будућност српске и словенске терминологије.

Терминологија захтева стални рад стручњака свих профила. Она не може бити само прекупација лингвиста. Подсетимо се да је међу члановима Друштва српске словесности било правника, филозофа, историчара, лекара, писаца, а сви су они с правом мислили да су позвани да уређују српску терминологију и да се брину о њој. Зборник *Словенска терминологија данас* подсећа нас на дужност да треба да се удружимо на том важном послу, а пружа и смернице куда треба ићи на путу бриге о научној терминологији, без чега је немогућ наш научни и духовни напредак.

Владан Јовановић

ОДЈЕЦИ НАУЧНОГ СКУПА О СЛОВЕНСКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Књига *Словенска терминологија данас* настала је на основу реферата изложених на истоименом научном скупу, који се одржао под окриљем Српске академије наука и уметности, уз учешће Института за српски језик САНУ, Одјељења књижевности и умјетности Академије наука и умјетности Републике Српске и Матице српске. Придев словенски нашао се у наслову зборника због тога што су у њему сабрани радови аутора из 10 словенских земаља, при чему од укупно 57 радова у зборнику 30 њих долази од аутора из инословенских земаља, док нешто мање од половине чине радови српских аутора. У највећем броју, аутори из инословенских средина јесу чланови Термилошке комисије при Међународном комитету слависта, под чијом је иницијативом покренут предлог за одржавање научног симпозијума у Београду. Назив терминологија у наслову књиге има два значења. Прво значење упућује на збирни појам, тј. специјалне називе (термине) којима се именују појмови одређених струка, наука, уметности, номенклатура, док друго значење упућује на лингвистичку област или дисциплину у оквиру које се изучавају термини као део лексичког система. Поред поменуте научне дисциплине, која се систематски бави термини-